

ارزیابی نگرش گندمکاران پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی در حفاظت و احیاء منابع طبیعی و بررسی عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی: دهستان میانداشت)

پیمان فلسفی^۱، نجمه دریائی و سمیه جنگ‌چی کاشانی

عضو هیأت علمی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران. p.falsafi@areo.ir

دانش‌آموخته دکتری گروه توسعه کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. n.daryaei2007@yahoo.com

دانش‌آموخته دکتری گروه توسعه کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. somayeh_kashani58@yahoo.com

دریافت: دی ۱۳۹۴ و پذیرش: اسفند ۱۳۹۵

چکیده

مطالعه حاضر با هدف بررسی سطح نگرش گندمکاران پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی و تحلیل عوامل مؤثر بر آن در دهستان میانداشت شهرستان کاشان انجام شده است. جامعه هدف در این پژوهش شامل ۹۵۳ نفر از گندمکاران دهستان میانداشت شهرستان کاشان می‌باشند. با توجه به پراکنش جامعه آماری تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برای گزینش یک نمونه معرف استفاده شد. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان ۲۷۵ نفر تعیین شد. داده‌های این پژوهش با استفاده از ابزار پرسشنامه که روایی آن به وسیله‌ی پانل متخصصان و پایایی آن از طریق انجام مطالعه راهنما و محاسبه‌ی ضریب آلفای کرونباخ تأیید شده بود، جمع‌آوری گردید. مقادیر آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ محاسبه گردید. مهمترین یافته‌ها این مطالعه نشان داد که بین متغیرهای سطح تحصیلات، سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه، درآمد کشاورزی و رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی-ترویجی با متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین متغیرهای مستقل سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه، درآمد سالانه کشاورزی و رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی-ترویجی به طور تعاملی، توانایی توضیح حدود ۴۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی را دارا می‌باشند. بر پایه این یافته‌ها، مسئولان با آگاهی از عناصر و فعالیت‌های مؤثر در حفظ و احیاء منابع طبیعی قادر خواهند بود رویکردهای آموزشی-ترویجی مناسبی را در جهت مدیریت پایدار و بهره‌برداری خردمندانانه از این منابع اتخاذ نمایند. از مهم‌ترین کاربردهای این پژوهش می‌توان به ارتقاء سطح نگرش گندمکاران پیرامون حفاظت، احیاء و توسعه پایدار منابع طبیعی، بهبود وضعیت معیشتی آنان و توجه بیشتر به اقتصاد غیرزراعی در روستاها اشاره نمود.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی نگرش، دوره‌های آموزشی-ترویجی، حفاظت و احیاء منابع طبیعی، دهستان میانداشت، شهرستان کاشان.

^۱- آدرس نویسنده مسئول: سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران.

مقدمه

منابع طبیعی یکی از منابع مهم و اساسی هستند که نقش مهمی در تأمین احتیاجات و نیازهای اولیه انسان دارند. با آن که منابع طبیعی مولد منابع تجدید شونده هستند، اما خود چنان به کندی تشکیل می‌شوند که عملاً به عنوان منابعی غیرقابل تجدید محسوب می‌گردند. تولید محصولات کشاورزی یکی از گزینه‌هایی است که به شدت به منابع طبیعی نیازمند بوده، به طوری که امروزه بیش از ۹۷ درصد مواد غذایی جهان از منابع طبیعی به دست می‌آید. تخریب منابع طبیعی یکی از مهم‌ترین مشکلات بخش کشاورزی در فرآیند تولید غذای جهانی است که در سال‌های اخیر با افزایش جمعیت و دگرگونی فعالیت‌های انسانی شدت یافته است. آمارها بیانگر این است که سالانه حدود ۲۲ میلیون هکتار از اراضی قابل کشت از دست می‌رود که این پدیده، تخریب اکوسیستم‌های کشاورزی را در پی داشته است (جرارد، ۲۰۱۱).

ایران از نظر حجم فرسایش منابع طبیعی، در میان کشورهای منطقه، رتبه اول و در جهان، رتبه دوم را دارد. اگر رقم سالانه تلفات منابع طبیعی کشور دو تا پنج میلیارد تن فرض شود، معادل ۲۰ درصد فرسایش طبیعی منابع را در مقیاس جهانی در ایران شاهد هستیم. شرایط چنان نگران‌کننده است که در پیش‌نویس قانون حفاظت از منابع طبیعی، بیش از نیمی از مساحت ایران (۸۸ میلیون هکتار) را از نظر میزان فرسایش در هکتار، دارای شرایط بحرانی اعلام کرده‌اند (نجفی، ۱۳۸۹).

در مباحث پیرامون حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی، کشاورزان از دید برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران دارای اهمیت بسیار زیادی هستند. آنها به دلیل وظایفی که بر عهده دارند بیشترین ارتباط را با منابع طبیعی داشته و در همین راستا بیشترین تخریب عرصه‌های طبیعی به دلیل ناآگاهی و عدم برخورداری از دانش کافی پیرامون اهمیت و جایگاه این عرصه‌ها در پایداری محیط توسط آنان صورت می‌گیرد (نوروزی، ۱۳۸۵). در حقیقت آنها به علت داشتن فعالیت‌هایی چون استفاده از

منابع طبیعی موجود از جمله آب و خاک، خطرآفرینی همچون پیشروی کویر و تخریب منابع طبیعی را بیشتر درک می‌کنند و می‌توان آنها را بهتر و ساده‌تر در امر حفاظت و احیاء منابع طبیعی راهنمایی کرد و به کار گرفت (ببنا، ۱۳۸۹).

به طور کلی می‌توان اشاره داشت که آگاهی کشاورزان در مورد محیط امری ذاتی نیست بلکه به نظر می‌رسد این امر ریشه در نقش‌ها و وظایف کاری آنان دارد که با منابع طبیعی جهت بقاء در ارتباطی تنگاتنگ هستند. از این رو ریشه‌یابی علل تخریب و نابودی منابع طبیعی توسط بهره‌برداران، بررسی نیازها، خواسته‌ها و توانمندی‌های آنان، همچنین شناسایی راه‌های آموزش کشاورزان در اجرای طرح‌های حفاظتی و احیایی منابع طبیعی، از جمله در نظر گرفتن نقش آنها در حفظ و احیاء عرصه‌های طبیعی باید مورد توجه جدی قرار گیرد. در همین راستا باید اشاره داشت که رسالت ترویج در حفاظت و احیای منابع طبیعی بایستی با هدف دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی و آگاه نمودن بهره‌برداران نسبت به ارزش و اهمیت منابع طبیعی باشد. در حقیقت وظیفه اصلی ترویج به عنوان یک موسسه آموزشی، آگاه‌سازی ارباب رجوع بوده تا با تغییر در دانش آنان و ایجاد نگرش‌های صحیح و تغییرات رفتاری مثبت در فراگیران در جهت حفاظت منابع طبیعی و رسیدن به اهداف توسعه پایدار، نقش خود را متجلی سازد (شفیعی، ۱۳۸۵). بر همین اساس پژوهش حاضر به بررسی سطح نگرش گندمکاران پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی و تحلیل عوامل مؤثر بر آن در محدوده دهستان میانداشت شهرستان کاشان پرداخته است. این تحقیق در نظر دارد تأثیر برنامه‌های آموزشی-ترویجی را بر ارتقاء نگرش گندمکاران این منطقه در ارتباط با عرصه‌های طبیعی مورد بررسی قرار داده و با مشخص نمودن ابعاد آن نسبت به رایج راهکارهای مناسب اقدام نماید. مطالعات مختلفی در

این زمینه انجام شده که در ادامه به برخی از آنان اشاره می‌شود.

بر این اساس یزدی صمدی (۱۳۸۳) طی مطالعه‌ای به بررسی چالش‌ها و مشکلات کلان کشاورزی ایران از دیدگاه برنامه‌های آموزشی و ترویجی پرداخته و به چالش‌ها و مسائل مهم در زیربخش منابع طبیعی، شامل برنامه‌ریزی علمی در دستگاه‌های کشاورزی، نبود ارتباط و هماهنگی لازم بین بخش‌های اجرایی و تحقیقاتی و کافی نبودن سطح کارایی منابع انسانی اشاره نموده است. همچنین رزاقی و شعبانعلی فمی (۱۳۸۷) به نقش و تاثیر آموزش‌های ترویجی با تاکید بر آموزش‌های عملی در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی تجدید شونده اذعان دارد. عثمان‌پور (۱۳۸۵) معتقد به تاثیر عوامل فردی نظیر سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، محل اشتغال، موقعیت محل خدمت، وضعیت تأهل، منابع تأمین درآمد، تعداد افراد خانواده، نوع شغل و سن در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی تجدیدشونده می‌باشد. خلیقی و قاسمی (۱۳۸۴) از دید اقتصادی موضوع را مورد بررسی قرار داده و به عواملی چون درآمد، میزان زمین آبی و دیم، داشتن وسایل نقلیه، تعداد دام و اعطاء تسهیلات بانکی و تاثیر آن بر حفظ و احیاء منابع طبیعی اشاره نموده‌اند. رزاقی و شعبانعلی فمی (۱۳۸۷) به نقل از پوفن برگر (۱۹۹۳) و میربد (۱۳۸۱) به تاثیر نهادها و تشکل‌های مردمی و سازمان‌های غیر دولتی در فرایند حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی تجدید شونده اذعان دارند. عده ای دیگر از محققین به نقش و تاثیر دولت در رفع محدودیت‌های قانونی مالکیت مردم، اعتقاد به تمرکززدایی و واگذاری امور، تقویت رابطه دولت و مردم، انجام تعهدات از سوی دولت، اعتقاد به مشارکت مردم، قابلیت‌های حرفه‌ای مسئولین و کارشناسان، آگاهی بخشی به مردم، شناخت مشکلات مردم و سیاست‌گذاری مناسب در حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی تجدیدشونده اعتقاد دارند. حسینی و پاپزن (۱۳۸۴) به نقل از بارت (۱۹۹۱) عوامل اجتماعی (طبقه اجتماعی،

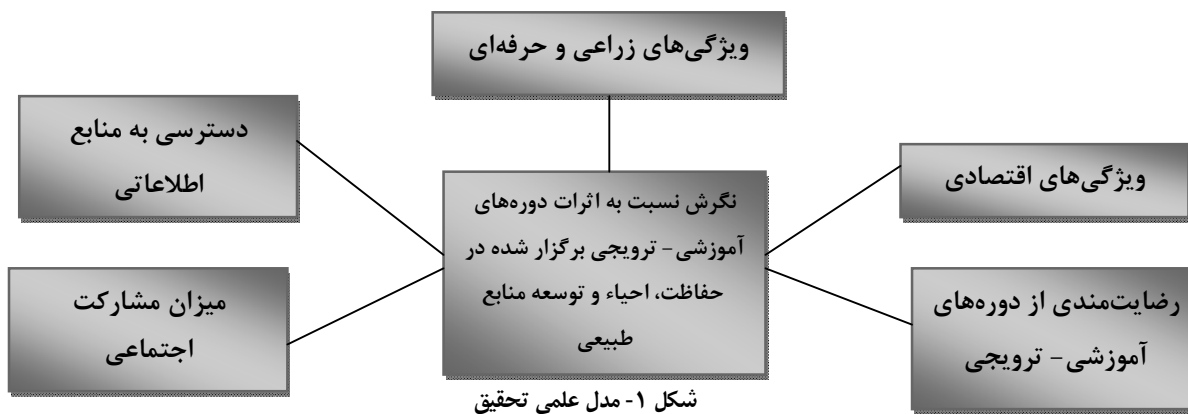
وجهه شغلی، تجربه، میزان نگرش نسبت به طرح‌ها، توانمندسازی جوامع محلی، سازماندهی جوامع محلی، توجه به دانش بومی، توجه به حق مالکیت، ایجاد اشتغال، حضور رهبران محلی) را در فرایند حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی تجدید شونده موثر قلمداد نموده‌اند. ملک‌محمدی (۱۳۸۰) و شریعتی (۱۳۸۲)، آموزش حرفه‌ای مروجین منابع طبیعی و شرکت مردم و بهره‌برداران در کلاس‌های آموزشی را موثر در حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی تجدیدشونده دانسته‌اند. تحقیق کلاتتری و همکاران (۱۳۸۷) با هدف بررسی اثربخشی دوره‌های آموزشی- ترویجی کشاورزان بر تولید و عملکرد زمین زراعی نشان داد که متغیرهای سطح تحصیلات، دفعات دریافت وام، شمار دیدار و گفتگو با مروج و کارشناس، دفعات شرکت در کلاس‌های ترویجی، شمار بازدیدهای ترویجی در طول سال، میزان آشنایی با طرح‌های تحقیقی- ترویجی، میزان آشنایی با طرح‌های تحقیقی تطبیقی و میزان آشنایی با پروژه روز کشتزار با متغیر وابسته میانگین عملکرد گندم آبی آنان همبستگی مثبت و معنی‌دار در سطح اطمینان ۹۹ درصد داشته است.

رستمی و علی‌آبادی (۱۳۹۲) در بررسی خود با عنوان ویژگی‌ها و اثربخشی روشهای آموزشی-ترویجی از دیدگاه کارشناسان کشاورزی به این نتیجه رسیدند که سه روش آموزشی؛ دیدار مروج در خانه یا کشتزار، مشاوره- های فردی و کشتزارهای نمایشی، به ترتیب بیشترین اثربخشی را دارند. تاتلیسیل و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهش خود در ترکیه دریافتند که تحصیلات، دسترسی به خدمات ترویجی و اطلاعات و همچنین مالکیت اراضی به درک بیشتر اهمیت دوره‌های آموزشی- ترویجی منجر می‌گردد و سازمان‌های ترویج با تمرکز بر این مؤلفه‌ها می‌توانند نگرش مساعدتری را نسبت به حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی ایجاد نمایند. سندرسون (۲۰۰۴) یکی از عوامل موثر بر پذیرش حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی را دانش و آگاهی نسبت به فواید منابع طبیعی ذکر

رویکردی جامع و نظام‌مند مورد بررسی قرار گرفته است. مؤلفه‌هایی که به منظور بررسی نقش فعالیت‌های آموزشی و ترویجی در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند، در واقع عواملی هستند که به سنجش ویژگی‌های زراعی، اقتصادی، دسترسی به منابع اطلاعاتی، رضایت‌مندی از دوره‌های آموزشی-ترویجی و همچنین میزان مشارکت اجتماعی در حفظ منابع با رویکرد پایداری می‌پردازند. این عوامل در مطالعات پیشین کمتر به صورت منسجم و یکپارچه و با رویکردی سازمان‌یافته و نظام‌مند مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از این رو با توجه به مجموع مطالعات نظری و بررسی‌های انجام شده، رابطه متغیرهای مستقل در این تحقیق با متغیر وابسته که همان سطح نگرش نسبت به اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی می‌باشد در قالب شکل ۱ ارائه شده است.

کرده و رابطه مثبتی را بین میزان دسترسی به اطلاعات کشاورزی-محیط زیستی و دانش منابع طبیعی نشان دادند. میچر و ویلاک (۲۰۰۰) در مطالعه‌ای با عنوان بررسی نگرش تولیدکنندگان نسبت به دوره‌های آموزشی-ترویجی به این نتیجه رسیدند که دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده و محتوای آن‌ها از عوامل مهم در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی محسوب می‌شوند. کرهاف (۱۹۹۰) نیز در پژوهش خود بیان نمود که محیط (منطقه اکولوژیکی)، درآمد، سن و سطح تحصیلات تأثیر بسزایی بر نگرش دارند.

با این توضیح، هدف کلی این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر سطح نگرش گندمکاران پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی در دهستان میانداشت شهرستان کاشان می‌باشد. در این پژوهش، مجموعه عناصر و فعالیت‌های مؤثر در حفظ و احیاء منابع طبیعی با

احتمالاً جامعه‌ی آماری گندمکاران این منطقه (N= ۹۵۳) و براساس جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰)، تعداد ۲۷۵ نفر از گندمکاران، نمونه تحقیق را تشکیل داده‌اند که به صورت تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. اطلاعات مورد نیاز از طریق پرسشنامه که روایی آن به وسیله‌ی پانل متخصصان و پایایی آن از طریق انجام مطالعه راهنما (پایلوت) و محاسبه‌ی ضریب آلفای کرونباخ تأیید شده بود، جمع‌آوری گردید. مقادیر آلفای کرونباخ برای بخش-های مختلف پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ محاسبه گردید. برای

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی و از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود که در دو سطح کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است. محدوده مورد مطالعه در این تحقیق، دهستان میانداشت از توابع بخش مرکزی شهرستان کاشان می‌باشد. بیشتر تولیدات کشاورزی این منطقه گندم و جو می‌باشد و منبع تامین آب موردنیاز این منطقه نیز چاه‌های عمیق است. با

تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS Win19 استفاده شده است. شاخص‌ها و معیارهای مورد بررسی در این تحقیق به شرح زیر است:

برای سنجش نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی - ترویجی برگزار شده در زمینه حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی هشت گویه پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی - ترویجی برگزار شده شامل کمک به بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی، افزایش میزان مشارکت کشاورزان و روستاییان در حفاظت از منابع طبیعی، افزایش سرمایه‌ی اجتماعی روستاییان در زمینه منابع طبیعی، تأثیرگذاری دوره‌ها در دیدگاه افراد نسبت به اهمیت منابع طبیعی، استفاده بیشتر از نظرات روستاییان در حل مشکلات منابع طبیعی، تأثیرگذاری دوره‌ها در دیدگاه افراد نسبت به اثرات سوء تخریب منابع طبیعی، فراهم نمودن شرایط مناسب برای توسعه و بهبود منابع طبیعی و هدایت اعضا به سوی همکاری گروهی و تقویت روحیه تعاون در حفاظت از منابع طبیعی طراحی شده و به منظور ارزیابی پاسخ‌های کشاورزان از طیف پنج گزینه‌ای (کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم) استفاده شد. لازم به ذکر است که دوره‌های آموزشی - ترویجی برگزار شده برای گندمکاران شامل آموزش نهال‌کاری، آموزش گودبرداری و بذرپاشی، آموزش حفاظت از منابع طبیعی، آموزش مقررات منابع طبیعی، آموزش اطفای حریق و آموزش جابجایی سوخت‌های فسیلی به جای سوخت هیزمی می‌باشد.

دسترسی به منابع اطلاعاتی: منظور از این متغیر، میزان دسترسی بهره‌بردار به رادیو و تلویزیون، اینترنت، کتب و نشریات، کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی، کارشناسان منابع طبیعی و کشاورزی، خانواده، همسایگان و همکاران و بازدیدهای علمی جهت کسب اطلاعات موردنیاز در زمینه حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی می‌باشد. بدین منظور هشت گویه طراحی شده و برای ارزیابی پاسخ‌های مخاطبان از یک طیف پنج گزینه‌ای (بسیار کم، کم، متوسط، زیاد و بسیار زیاد) استفاده شد.

- رضایت‌مندی از دوره‌های آموزشی - ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی: به منظور سنجش این متغیر هفت گویه شامل میزان رضایت گندمکاران از زمان، مدت و مکان برگزاری دوره‌ها، روش تدریس مدرسان، نحوه‌ی برخورد مدرسان با فراگیران و همچنین میزان رضایت از محتوای برنامه‌های ارائه شده و وسایل کمک آموزشی به کار رفته در فرآیند تدریس طراحی شده و برای ارزیابی پاسخ‌های مخاطبان از یک طیف پنج گزینه‌ای (بسیار کم، کم، متوسط، زیاد و بسیار زیاد) استفاده شد.

مشارکت اجتماعی در تشکلهای روستایی: منظور از این متغیر، میزان مشارکت اجتماعی کشاورز در فعالیت‌های تشکلهای محلی از قبیل شرکت تعاونی روستایی، انجمن اولیاء و مربیان مدرسه، مسجد، کتابخانه و پایگاه بسیج می‌باشد.

ویژگی‌های اقتصادی: این خصوصیات در برگیرنده‌ی متغیرهای کل درآمد سالانه و درآمد سالانه کشاورزی می‌باشد.

ویژگی‌های زراعی و حرفه‌ای: این خصوصیات شامل متغیرهای سطح کل اراضی و تجربه کشت گندم می‌باشد.

ویژگی‌های فردی: این ویژگی‌ها شامل سن، جنسیت و سطح تحصیلات کشاورز می‌باشد.

نتایج

یافته‌های این مطالعه نشان داد که میانگین سن پاسخگویان حدود ۵۵ سال می‌باشد. همچنین ۹۱/۶ درصد از پاسخگویان با فراوانی ۲۵۲ نفر مرد و ۸/۴ درصد با فراوانی ۲۳ نفر زن می‌باشند. سطح تحصیلات بیشتر کشاورزان مورد بررسی با ۶۴/۴ درصد و با فراوانی ۱۷۷ نفر بی‌سواد، ۱۳/۸ درصد با فراوانی ۳۸ نفر ابتدایی، ۱۰/۲ درصد با فراوانی ۲۸ نفر راهنمایی، ۷/۳ درصد با فراوانی ۲۰ نفر دیپلم، ۲/۹ درصد با فراوانی هشت نفر کاردانی و ۱/۵ درصد با فراوانی چهار نفر کارشناسی و بالاتر می‌-

باشند. تحلیل نتایج مربوط به ویژگی‌های اقتصادی بهره- برداران نشان داد که میانگین درآمد کل کشاورزان حدود ۵۵۰ میلیون ریال در سال و میانگین درآمد کشاورزی سالانه‌ی آنان نیز حدود ۲۵۵ میلیون ریال می‌باشد. جدول ۱، فراوانی و درصد بهره‌برداران مورد مطالعه را براساس امتیازهای کسب شده توسط آن‌ها برای متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی نشان می‌دهد. دامنه‌ی امتیازهای این بخش از حاصلضرب تعداد گویه‌ها

(هشت گویه) در رتبه طیف لیکرت به کار گرفته شده (طیف پنج گزینه‌ای کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم به ترتیب با اختصاص رتبه یک تا پنج) و تقسیم مجموع امتیازها به چهار طبقه با دامنه‌ی امتیاز برابر به دست آمده است. نتایج حاصل بیانگر آن است که بیشتر کشاورزان نمونه‌ی آماری با درصدی برابر با ۸۸/۷ درصد و فراوانی ۲۴۴ نفر، امتیاز بین ۱۶ تا ۲۴ را کسب نموده‌اند. در واقع بیشتر پاسخگویان از سطح نگرشی حول میانگین برخوردارند.

جدول ۱- توزیع فراوانی بهره‌برداران برحسب امتیازهای مربوط به سطح نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی

امتیاز*	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۸ تا ۱۶	۲۴	۸/۷	۸/۷
۱۶ تا ۲۴	۲۴۴	۸۸/۷	۸۸/۷
۲۴ تا ۳۲	۷	۲/۵	۲/۵
۳۲ تا ۴۰	۰	۰	۰
کل	۲۷۵	۱۰۰	

* دامنه امتیاز شاخص نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی، ۴۰-۸ می‌باشد. مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۲، توزیع پاسخگویان را براساس اولویت گویه‌های مربوط به نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی نشان می‌دهد. با توجه به مندرجات جدول، از دیدگاه پاسخگویان گویه‌ی افزایش میزان مشارکت کشاورزان و روستاییان در حفاظت از منابع طبیعی به عنوان اولویت اول و گویه‌ی فراهم نمودن شرایط مناسب برای توسعه و بهبود منابع طبیعی به عنوان آخرین اولویت از دیدگاه پاسخگویان پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی مطرح شده است.

جدول ۲- توزیع پاسخگویان بر حسب اولویت گویه‌های مربوط به نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی*

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین ^۰	گویه‌های نگرش نسبت به اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی
۱	۰/۱۴۰	۰/۶۱۵	۴/۳۶۷	افزایش میزان مشارکت کشاورزان و روستاییان در حفاظت از منابع طبیعی
۲	۰/۱۶۳	۰/۶۸۷	۴/۱۹۶	تأثیرگذاری دوره‌ها در دیدگاه افراد نسبت به اثرات سوء تخریب منابع طبیعی
۳	۰/۱۷۳	۰/۷۰۴	۴/۰۵۴	افزایش سرمایه‌ی اجتماعی روستاییان در زمینه منابع طبیعی
۴	۰/۱۹۲	۰/۷۴۲	۳/۸۵۰	کمک به بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی
۵	۰/۲۲۱	۰/۸۸۳	۳/۹۹۲	استفاده بیشتر از نظرات روستاییان در حل مشکلات منابع طبیعی
۶	۰/۲۵۱	۰/۸۶۱	۳/۴۲۹	هدایت اعضاء به سوی همکاری گروهی و تقویت روحیه تعاون در حفاظت از منابع طبیعی
۷	۰/۳۵۷	۰/۷۹۴	۲/۲۱۸	تأثیرگذاری دوره‌ها در دیدگاه افراد نسبت به اهمیت منابع طبیعی
۸	۰/۳۶۹	۰/۶۸۷	۱/۸۵۸	فراهم نمودن شرایط مناسب برای توسعه و بهبود منابع طبیعی

* طیف لیکرت: ۱- کاملاً مخالف ۲- مخالف ۳- نظری ندارم ۴- موافق ۵- کاملاً موافق
مأخذ: یافته‌های تحقیق

اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی پرداخته شده است. یافته‌های به دست آمده در قالب جدول ۳ بیان شده و نتایج آن شامل موارد زیر می‌باشد:

در این بخش به بررسی رابطه‌ی همبستگی بین متغیرهای فردی، زراعی و حرفه‌ای، اقتصادی، مشارکت اجتماعی، دسترسی به منابع اطلاعاتی و رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی - ترویجی با متغیر نگرش پیرامون

جدول ۳- همبستگی متغیرهای تحقیق با متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در زمینه حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی

متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	نوع ضریب همبستگی
سن	-۰/۰۷۴	۰/۴۹۱	پیرسون
سطح تحصیلات	۰/۲۵۳	۰/۰۳۴*	اسپیرمن
سطح کل اراضی	۰/۱۶۸	۰/۰۰۹**	پیرسون
تجربه کشت گندم	۰/۰۷۴	۰/۲۱۳	پیرسون
کل درآمد سالانه	۰/۲۴۵	۰/۰۰۸**	پیرسون
درآمد سالانه کشاورزی	۰/۱۳۷	۰/۰۰۱**	پیرسون
مشارکت اجتماعی	-۰/۰۶۸	۰/۱۹۸	پیرسون
دسترسی به منابع اطلاعاتی	-۰/۰۲۴	۰/۴۳۸	پیرسون
رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی- ترویجی	۰/۱۰۷	۰/۰۲۱*	پیرسون

* معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ ** معنی‌داری در سطح ۰/۰۱
مأخذ: یافته‌های تحقیق

همچنین به منظور پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی به وسیله‌ی متغیرهای مستقل از تحلیل رگرسیون به روش گام به گام استفاده شد. متغیرهای مورد استفاده در این تحلیل شامل سطح تحصیلات، سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه، درآمد سالانه کشاورزی و رضایت‌مندی گندم‌کاران از دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده می‌باشند. با توجه به ضرایب رگرسیون (B) و ضریب ثابت محاسبه شده، معادله رگرسیون به شکل زیر خواهد بود:

$$Y = 16/235 + 0/204X_1 + 0/197X_2 + 0/273X_3 + 0/321X_4$$

نتایج این مطالعه نشان داد که متغیرهای مستقل سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه، درآمد سالانه کشاورزی و رضایت‌مندی کشاورزان از دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده به طور تعاملی، حدود ۴۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی را تبیین می‌نمایند (جدول ۴).

نتایج این بررسی نشان داد که بین متغیرهای سطح تحصیلات و رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی- ترویجی با متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی ارتباط مثبت و معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ وجود دارد. به بیان دیگر با افزایش سطح تحصیلات و رضایت‌مندی گندم‌کاران از دوره‌های آموزشی- ترویجی، سطح نگرش آنان پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده بهبود می‌یابد. همچنین بین متغیرهای سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه و درآمد سالانه حاصل از فعالیت‌های کشاورزی با متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی ارتباط مثبت و معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ برقرار است. به عبارت دیگر با افزایش سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه و درآمد سالانه حاصل از فعالیت‌های کشاورزی، سطح نگرش پاسخگویان پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده ارتقاء می‌یابد.

همچنین با توجه به ضرایب بتای (Beta) به دست آمده، متغیر مستقل کل درآمد سالانه از بیشترین سهم در تبیین تغییرات متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های

جدول ۴- یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه گام به گام با متغیر وابسته نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی

متغیرهای مستقل	B	SE B	Beta	T	Tsig	R	R ²	R ² Adj
سطح کل اراضی (X ₁)	۰/۲۰۴	۰/۱۷۶	۰/۱۴۴	۰/۲۵۸	۰/۰۰۳	۰/۷۳۴	۰/۵۲۸	۰/۵۰۲
کل درآمد سالانه (X ₂)	۰/۱۹۷	۰/۱۵۴	۰/۳۱۷	۰/۳۳۹	۰/۰۰۰	۰/۷۱۱	۰/۵۰۵	۰/۴۸۵
درآمد سالانه کشاورزی (X ₃)	۰/۲۷۳	۰/۱۵۲	۰/۲۹۴	۴/۷۰۵	۰/۰۰۰	۰/۶۹۱	۰/۴۷۷	۰/۴۶۶
رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی-ترویجی (X ₄)	۰/۳۲۱	۰/۲۰۲	۰/۱۸۵	۲/۷۷۱	۰/۰۰۰	۰/۶۸۸	۰/۴۷۳	۰/۴۶۱
عرض از مبدأ	۱۶/۲۳۵	۰/۳۲۶	-	۲۱/۷۵۴	۰/۰۰۰	-	-	-
مآخذ: یافته‌های تحقیق	Signif F = ۰/۰۰۰		F = ۱۱/۰۵۳					

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

منابع طبیعی هر جامعه، ثروت آن جامعه محسوب شده که فقط به نسل حاضر تعلق نداشته، بلکه میراثی است که متعلق به تمامی آیندگان می‌باشد. از این رو حفاظت، احیاء و توسعه این منابع، وظایف مشترک نهادهای بین‌المللی، دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، تشکل‌های محلی، بهره‌برداران و دست‌اندرکاران طبیعت قلمداد می‌گردد. این تحقیق با هدف بررسی سطح نگرش گندمکاران دهستان میاندشت شهرستان کاشان پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی و تحلیل عوامل مؤثر بر آن انجام شده است.

نتایج این مطالعه نشان داد که بیشتر پاسخگویان مورد بررسی از سطح نگرشی حول میانگین برخوردار بوده و گویه‌ی افزایش میزان مشارکت کشاورزان و روستاییان در حفاظت از منابع طبیعی به عنوان اولویت اول و گویه‌ی فراهم نمودن شرایط مناسب برای توسعه و بهبود منابع طبیعی به عنوان آخرین اولویت از دیدگاه گندمکاران مشخص شده است. همچنین یافته‌های مربوط به بررسی رابطه‌ی همبستگی بین متغیرها نشان داد که بین متغیرهای سطح تحصیلات و رضایت‌مندی از برنامه‌های آموزشی-ترویجی با متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و

توسعه منابع طبیعی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. به بیان دیگر با بهبود سطح تحصیلات گندمکاران و رضایت آنان از زمان، مدت و مکان برگزاری دوره‌ها، روش تدریس و نحوه‌ی برخورد مدرسان با فراگیران، محتوای برنامه‌های ارائه شده و وسایل کمک آموزشی به کار گرفته شده در فرآیند تدریس؛ سطح نگرش پاسخگویان پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی بهبود می‌یابد که این یافته با نتایج حاصل از مطالعه‌ی عثمان‌پور (۱۳۸۵) مطابقت دارد.

همچنین بین متغیرهای سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه و درآمد سالانه حاصل از فعالیت‌های کشاورزی با متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی ارتباط مثبت و معنی‌داری برقرار است. به عبارت دیگر افزایش سطح اراضی و درآمد سالانه، امکانات بیشتر و بهتری را فراروی گندمکاران به منظور حفظ، احیاء و بهره‌برداری از منابع طبیعی قرار داده و نگرش آنان را پیرامون اثرات برنامه‌های آموزشی-ترویجی برگزار شده در این زمینه بهبود می‌بخشد. این یافته با نتایج حاصل از مطالعات خلیقی و قاسمی (۱۳۸۴) مطابقت دارد. همچنین متغیرهای مستقل سطح کل اراضی، کل درآمد سالانه، درآمد سالانه کشاورزی و رضایت‌مندی

توسعه منابع طبیعی نیز به شکل جامعی به بهره‌برداران آموزش داده شود.

با توجه به رابطه مثبت و معنی‌دار بین کل درآمد سالانه و درآمد سالانه کشاورزی و متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده و با در نظر گرفتن نقش این متغیرها در توضیح تغییرات متغیر نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی پیشنهاد می‌گردد که دولت توجه خاصی به افزایش درآمد و بهبود وضعیت معیشتی گندمکاران نموده و با اعطای وام‌های بلندمدت و کم بهره و همچنین توجه به اقتصاد غیرزراعی در روستاها، موجبات افزایش درآمد کشاورزان و ارتقاء سطح نگرش آنان پیرامون حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی را فراهم نماید. در این راستا انجام مطالعه‌ی جامع و کاربردی پیرامون شناسایی گزینه‌های متعدد تأمین معیشت و افزایش درآمد روستاییان همسو با بهره‌برداری پایدار و خردمندانه از منابع طبیعی در این منطقه ضروری به نظر می‌رسد.

پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آتی، سایر عوامل مؤثر بر نگرش بهره‌برداران پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در زمینه‌ی مدیریت، حفظ و احیاء منابع طبیعی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود که مطالعه حاضر در سایر استان‌های کشور نیز انجام گرفته و نتایج آن با یکدیگر مقایسه شود.

کشاورزان از دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده، توانایی تبیین حدود ۶۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته‌ی نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی را دارا می‌باشند. یافته‌های عثمان‌پور (۱۳۸۵) و کره‌اف (۱۹۹۰) نیز بر تاثیر درآمد به عنوان یک عامل مهم و اساسی در تعیین سطح نگرش کشاورزان دلالت دارند.

رهیافت ترویجی

با توجه به وجود رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار بین متغیرهای رضایت‌مندی گندمکاران از برنامه‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده با موضوع حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی و نگرش پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده پیشنهاد می‌گردد که از طریق برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی- ترویجی با کیفیت و کمیت مطلوب و با در نظر گرفتن استانداردهای آموزشی موجود در این حوزه و البته منطبق با نیازهای آموزشی گندمکاران، به پیشبرد اهداف حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی کمک نمود.

با توجه به رابطه مثبت و معنی‌دار متغیر سطح تحصیلات با نگرش گندمکاران پیرامون اثرات دوره‌های آموزشی- ترویجی برگزار شده، گسترش طرح‌های سوادآموزی در سطح شهرستان پیشنهاد شده، به طوری که در خلال این دوره، اصول حفاظت، احیاء، مدیریت و

فهرست منابع

۱. بینا، ل. ۱۳۸۹. بررسی نقش مشارکت زنان در مقابله با بیابانزایی و عوامل مؤثر در مشارکت آنان در بیابانزدایی در حوزه آبخیز حبله‌رود در استان سمنان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۲. حسینی، م.، و پاپ‌زن، ع. ۱۳۸۴. توانمندسازی مردم: راهنمایی برای مشارکت، چاپ دوم، تهران: مرکز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی.
۳. خلیقی، ا.، و قاسمی، ع. ۱۳۸۴. بررسی زمینه‌های مشارکتی روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی، ماهنامه جهاد، سال نوزدهم، شماره ۲۵، صص ۲۲۱-۲۲۰.
۴. رزاقی، م.، و شعبانعلی فمی، ح. ۱۳۸۷. بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری کشاورزان استان خراسان رضوی در حفاظت منابع طبیعی، طرح پژوهشی دانشگاه فردوسی مشهد.
۵. رستمی، ر.، و علی‌آبادی، ح. ۱۳۹۲. بررسی عوامل مؤثر بر رفتار کشاورزان در حفاظت از آب و خاک، پایان-نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران.
۶. شریعتی، ع. ۱۳۸۲. عوامل مؤثر بر مشارکت روستائیان جنگل نشین در حفاظت از جنگل‌های شمال و غرب کشور، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۱۶، صص ۵۶-۴۷.
۷. شفیعی، ح. ۱۳۸۵. رسالت ترویج در توسعه پایدار با تاکید بر منابع طبیعی، ماهنامه سنبله، شماره ۱۱۸، صص ۴۴-۳۸.
۸. عثمان‌پور، ر. ۱۳۸۵. شاخص‌های ترویج کشاورزی، سنجش و مقایسه در استان‌های فارس، بوشهر و زنجان، دفتر مطالعات و بررسی روشهای ترویجی، سازمان تات.
۹. کلانتری، خ.، اسدی، ع.، شعبانعلی فمی، ح.، چوپچیان، ش.، و یعقوبی‌نژاد، م. ۱۳۸۷. اثربخشی پروژه‌های انتقال‌یافته تحقیقاتی و عوامل مؤثر بر آن، فصلنامه علوم کشاورزی ایران، شماره ۳۹، صص ۱۶۴.
۱۰. ملک‌محمدی، ا. ۱۳۸۰. آموزش حرفه‌ای مروجین منابع طبیعی و شرکت مردم و بهره‌برداران در کلاسهای آموزشی مؤثر در حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری منابع طبیعی، مجله روستا و توسعه، دوره ۵، شماره ۱ (بهار و تابستان)، صص ۲۵-۱۶.
۱۱. میرید، ب. ۱۳۸۱. بررسی اثر بخش طرحهای مشترک تحقیقی -ترویجی از دیدگاه مروجان و محققان استان لرستان و کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۲. نجفی، ب. ۱۳۸۹. وضعیت کشاورزی و منابع طبیعی و عدم توجه به برنامه‌های آموزشی و ترویجی یازده استان، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۱، شماره ۱، صص ۹۵-۶۵.
۱۳. نوروزی، ج. ۱۳۸۵. بررسی نگرش کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی استان خوزستان نسبت به نظام آموزشی سیار، چهارمین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی آموزش الکترونیک، ۱۸ و ۱۹ آذر، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
۱۴. یزدی صمدی، ا. ۱۳۸۳. بررسی نگرش کارشناسان ترویج کشاورزی استان اردبیل نسبت به کاربرد موبایل در ترویج، مجموعه مقالات چهارمین کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران، تهران: انتشارات موسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی.
15. Gerrard, J. 2011. Fundamentals of soils. NewYork: Rutledge Fundamentals of Physical Geography, 113p.

16. Kerhoft, P. 1990. Agroforestry in Africa: A Survey of Project Experience (edited by G. Foley and G. Bernard), London: Ponas Institute, 329p.
17. Krejcie, R.V., & Morgan, D.W. 1970. Determining Sample Size for Research Activities, Educational and Psychological Measurement, 30: 607-610.
18. Meacher, M., & Willock, J. 2000. A Philosophical Investigation into Producer Attitude towards Organic Farming. In: IFOAM 2000 The world grows organic. Proceedings of the 13th International IFOAM conference. (T. Alfoldi, W. Lockeretz and U.Niggli). IFOAM Tholey- Theley; Basel, 737p.
19. Sanderson, K. 2004. Extension Support for Organic Farmers in the South: A Function of Attitude, Knowledge, or Confidence? (M.Sc. Thesis). School of Natural Resources and Environment, University of Florida.
20. Tatlidil, F.F., Boz, I., & Tatlidil, H. 2009. Farmers Perception of Sustainable Agriculture and its Determinants: A Case Study in Kahramanmaras Province of Turkey. Journal of Enviroment, Development and Sustainability, 11(6): 1091-1106.